

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin,
milli adət-ənənələrinin,
elm və mədəniyyətinin təbliği

Araz Şəhrili
Milli Kimlik Araşdırmaları
Qrupunun üzvü

Babək və Xürrəmilər haqqında bilmədiyimiz yeni faktlar

Ərsakilər ilə nə bağlılıq var?

(əvvəli ötən sayımızda)

Xəlifə Mötəsim Bağdad əmiri İshaq ibn İbrahimi onların üstünə göndərdi. (833-cü il dekabrın 25-də) Abbasilərin ordusu ilə Həmədan xürrəmiləri arasında döyüş baş verdi. Çoxlu xürrəmi həlak oldu. Sağ qalanlar Rum ölkəsinə (Şərqi Romaya) qaçdılar.

Şərqi Roma tarixçisi və dövlət xadimi, pravoslav müqəddəsi Simeon Metafrastın (900–960) əsərində və "Theophanes Continuatus" (Teofanesin sələfləri) adlı salnamədə belə bir məlumat vardır: 834-cü ilin yanvarında imperiyanın ərazisinə ərəblərlə döyüşlərdən birində ağır məğlubiyyətə uğramış xürrəmilər daxil oldular.

Azərbaycandan gəlmiş bu qaçqınların sayı mənbələrdən bəzilərinə 7.000, digərlərinə 14.000, başqalarında isə 30.000 nəfər göstərilmişdir. Mühacirlərin başçısı "İran şahının" 12 yaşlı oğlu idi. Yazımızın bu yerində Babəkin dilindən nəql olunan belə bir fikrə bir daha diqqət yetirək:

"Bəlkə də mən bu gündən sonra çox yaşamadım, amma mən şah adını daşıyıram və harada olsam, bərdə harada nə danışsalar, yenə də şah olaraq qalacağam".

İmperator Teofilos (813–842) ona Teofobos (Tanrıdan qorxan) adını verdi. Yeniyetmə xürrəmi Şərqi Roma sarayına qəbul edil-

di, orada yaxşı təhsil aldı. Bir neçə ildən sonra Teofobos imperatorun bacısı Teodora ilə evlənib Şərqi Roma ordusunun iri birləşmələrindən birinin komandiri təyin edildi. Şərqi Roma şəhərlərinin sakinləri Teofobosu çox sevirdilər. 842-ci ildə 22 yaşlı Teofobos ölümçül xəstə olan İmperator Teofilosun əmri ilə qətlə yetirildi. («Prodojatelğ Feofana. Jizneopisanie vizantiyskix üarey». Kniqa III. Moskva – «Nauka» – 1992)

İmperator Teofilosun anası Fekla (?–823) Vardan adlı Şərqi Roma sərkərdəsinin qızı idi. Həmin Vardan qədim ermənilərin Mamikonyan nəslindən olmuşdur. Bir məsələni də vurğulayaq ki, qədim ermənilərin indiki haylara, əslində, heç bir aidiyyəti yoxdur.

Mamikonyanlar özləri iddia edirdilər ki, onların ulu babaları – Mamqon və Konak qardaşları Çen adlı ölkədən gəlmişlər. Bu ehtimala əsaslanan hay, rus və Avropa tarixçiləri belə bir fərziyyə irəli sürmüşlər ki, guya ilk Mamikonyanlar etnik çinli olmuşlar. Amma onlar bir neçə fakta diqqət yetirməmişlər:

- XV əsrdə yaşamış Sibir türk hökmdarının adı Mamuk xan idi. Mamukxan adı ilə Mamikon (və ya Mamqon) adı arasında bənzərlik, bəlkə də eynilik dərhal nəzərə çarpır.

- Azərbaycanın Ağdam və Göranboy rayonlarında, İranın Qərbi Azərbaycan ostanının Qaraqoyunlu dehistanında Cinli ad-

lı üç kənd vardır. Göründüyü kimi, Cinli və Çen toponimləri arasında da oxşarlıq vardır.

- İmperator Teofilosun Mamikonyan nəslindən olan ana babasının tam adı Türk Vardan idi.

Nəticə. Bu faktlar aydın şəkildə ona dəlalət edir ki, Mamikonyan nəslə türk əsilli olmuşdur.

Babək Xürrəmi müsəlman idi...

Şərqi Roma imperatoru Teofilos xürrəmi Teofobosu özünün iki yaşlı oğlu Mixaelin (840–867) ən təhlükəli gələcək rəqibi hesab edirdi. Sual yaranır:

Yad ölkəyə qaçqın kimi gəlmiş bir gənc hansı keyfiyyətlərə malik olmalı və özü ilə nə gətirməli idi ki, imperatorun yaxın qohumu ilə evlənə bilsin, mən-

gətirmişdi ki, bunu onun əlindən heç kim ala bilməzdi.

Həmin irsin daşıyıcısını yalnız öldürmək olardı. İmperator belə də etdi. Bu, çox güman ki, Teofobosun və onun atası Babəkin (yaxud Babəkin qardaşı Abdullahın), onları Ərsakilərin hökmdar soyuna bağlayan nəsəbi, şəcərəsi idi!

Bir məsələni də qeyd edək ki, xürrəmilərin ikinci böyük rəhbəri Məzyər ibn Karen (?–839) qədim partiyalıların (pəhləvanların) məşhur Karen soyuna mənsub idi. Yeri gəlmişkən, ərəb tarixçiləri də Məzyərin müsəlman olduğunu etiraf edirdilər.

Rəvayətə görə, Karen nəslinin əcdadı partiyalıların daxa (təka) ittifaqının pami (barani)

raq" əsərində yazırdı:

Xürrəmilik İslam dövlətində emələ gəlib və iki qrupa bölünür: Babəkiyyə və məzyəriyyə. Hər ikisi mühəmmirə adı ilə məşhurdur. Babəkilər – Azərbaycan vilayətinin Bəzzeyn dağında ortaya çıxmış Babək əl-Xürrəminin ardıcılardır. Məzyəriyyəyə gəlincə, onlar Corcanda mühəmmirə dinini yaymış Məzyər ibn Karenin davamçılarıdır.

Xürrəmilər (Babəkin ardıcılı) dağda müsəlmanlar üçün onları namaza çağıran məscid tikmişlər. Onlar öz uşaqlarına "Qurani-Kərim"i öyrədirdilər. Lakin gizlicə namaz qılmır, Ramazan ayında oruc tutmur və kafirlərə qarşı cihadı məcburi hesab etmirlər (?!). Məzyərin ardıcılıları

səbə yüksəlsin, sonda taxt-taca namizədlərdən birinə çevrilsin?

Fikrimizcə, məsələ heç də hərbi qüvvə və sərvətdə deyildi. Sözsüz ki, qüdrətli bir imperiyanın rəhbərini bunlarla təəccübləndirmək olmazdı.

Amma gənc Teofobos Azərbaycandan özü ilə elə bir miras

tafəsinin başçısı olmuşdu. Məzyər ibn Karen 839-cu ildə ərəblərə əsir düşmüşdü.

Xəlifə Mötəsimin əmri ilə onu Babəkin edam olunduğu yerdə qətlə yetirmişdilər. İran şahı Mühəmməd Rza Pəhləvi (1878–1944) iddia edirdi ki, onun ata xətti ilə ulu əcdadı partiyalıların Karen soyundan olmuşdur.

Xürrəmilərlə bağlı söhbətimizin sonunda onların dini inancları haqqında danışaq... Sovet tarixşünaslığında xürrəmiləklə zər-

(olan xürrəmilər də) zahirdə İslama pərəstiş edir, batində isə onu istəmədiklərini gizlədirlər (?!).

Haşiyyə. Müsbət haldır ki, son illərdə Babək hərəkatının tarixinə alternativ baxış təklif edən, xürrəmiliyin İslami cərəyan olduğunu əsaslandıran əsərlər ərsəyə gəlmişdir.

Onlardan professor Kərəm Məmmədlinin "Səsi tarix: Babək" filmi, Ceyhun Bayramlının "Təhrif edilmiş tarix: Babək və hürremilər olduğu kimi", Mübariz

Xürrəmilik İslam dövlətində emələ gəlib və iki qrupa bölünür: Babəkiyyə və məzyəriyyə. Hər ikisi mühəmmirə adı ilə məşhurdur. Babəkilər – Azərbaycan vilayətinin Bəzzeyn dağında ortaya çıxmış Babək əl-Xürrəminin ardıcılardır. Məzyəriyyəyə gəlincə, onlar Corcanda mühəmmirə dinini yaymış Məzyər ibn Karenin davamçılarıdır.

Xürrəmilər (Babəkin ardıcılı) dağda müsəlmanlar üçün onları namaza çağıran məscid tikmişlər. Onlar öz uşaqlarına "Qurani-Kərim"i öyrədirlər. Lakin gizlicə namaz qılmır, Ramazan ayında oruc tutmur və kafirlərə qarşı cihadı məcburi hesab etmirlər (?!). Məzyərin ardıcılıları (olan xürrəmilər də) zahirdə İslama pərəstiş edir, batində isə onu istəmədiklərini gizlədirlər (?!).

düşünlük eyniləşdirilir, Babək isə məzdekə adlanırdı. Bu iddianı həqiqət kimi qəbul etmək olarmı?

Yalnız bunu vurğulayaq ki, nüfuzlu İslam məzhəbşünası Əbulfəth Mühəmməd əş-Şəhris-tani (1075–1153) xürrəmiliyi İslam dininin şübhəli qolunun Key-saniyyə məzhəbinin Haşimiyyə təriqətinə aid etmişdir. Onun fikri kifayət qədər mötəbər sayılır. (Şaxrastani. «Kniqa o reliqiyə i sektax», s. 117. Moskva – «Nauka» – 1999)

İslam tarixçisi Əbu Mənsur əl-Təmiimi əl-Bağdadi (980–1037) özünün "Kitab əl-fərq bəyn əl-fi-

Mehrəlinin "Babək müsəlman olub" kitablarını, Əziz Rzadənin "Babək İslami məhv edəcəkd" məqaləsini qeyd edə bilərik.

Lakin xürrəmiliyin İslami cərəyan olması maqların bu hərəkatdan kənar qalması demək deyildi. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, formanın dəyişməsi heç də həmişə məzmunun da dəyişməsinə gətirib çıxarmır.

İslamdan əvvəlki maqlar filosof və ilahiyyatçı idilər. İslamı qəbul etdikdən sonra da onlar filosof və ilahiyyatçı olaraq qaldılar. Sadəcə indi maqlara sufi deyirdilər.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur